

ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2468-2550

History of community extension in Buriram minicipality during BE. 2468- 2550

นายบัญชา นวนสาย ¹

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ²

อาลัย จันทรพาณิชย์ ³

อภิราตี จันทรแสง ⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ ระหว่างปี พ.ศ. 2468 – 2550 และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชุมชน โดยแบ่งช่วงระยะเวลาการศึกษาออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ช่วงการตั้งเมืองบุรีรัมย์ พ.ศ. 2319 – 2476 ก่อนที่ทางรถไฟจะมาถึงเมืองบุรีรัมย์ ช่วงที่ 2 บุรีรัมย์ยุคมีทางรถไฟ พ.ศ. 2468 – 2510 และช่วงที่ 3 การขยายตัวรอบเมืองเก่า พ.ศ. 2511 – 2550 โดยศึกษาครอบคลุมพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ รวมพื้นที่ 6 ตารางกิโลเมตร การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น จากหอจดหมายเหตุ เอกสารชั้นรอง เอกสารงานเขียนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการบอกเล่าโดยวิถีการสัมภาษณ์ผู้รู้ ที่มีอายุมากกว่า 60 ปีและอาศัยอยู่ในเมืองบุรีรัมย์มากกว่า 50 ปีขึ้นไป จำนวน 31 คน โดยนำเสนอผลการวิจัยตามแบบพรรณนาวิเคราะห์ผลจากการวิจัยพบว่า

การขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์ ช่วงที่ 1 เริ่มขึ้นหลังจากที่มีการเข้ามาจัดระบบการปกครองแบบเทศาภิบาล ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2441 เมืองบุรีรัมย์มีการขยายตัวอยู่รอบๆ ศาลหลักเมือง บริเวณชุมชนหลักเมือง กระจายไปตามแนวถนน จิระ และถนนสุนทรเทพ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายแรกของเมืองบุรีรัมย์ การขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์ในช่วงนี้เป็นไปอย่างช้าๆ ไปตามแหล่งที่ตั้งของจวนผู้ว่าราชการเมืองบุรีรัมย์ วัดและสถานที่ราชการต่างๆ ซึ่งอยู่ภายในเมืองเก่า (บริเวณภายในเขตคูน้ำคันดิน) อีกทั้งสมัยนี้ยังมีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย จนเกิดเป็นย่านการค้าของชาวจีนครั้งแรกของเมืองบุรีรัมย์ตลอดแนวถนนจิระ ทำให้ชุมชนได้ขยายออกไปตามแนวถนนจิระและสุนทรเทพตามแหล่งการค้าของชาวจีนแต่ก็ยังอยู่ภายในบริเวณคูน้ำคันดิน ต่อมามีการอพยพเข้ามาของชาวเขมรกลุ่มใหม่ เมื่อ ปี พ.ศ. 2446 โดยมาอาศัยอยู่นอกเขตคูน้ำคันดินทางทิศตะวันตกของชุมชนเดิม กลายเป็นชุมชนใหม่เรียกว่าชุมชนบุลำดวน ทำให้ชุมชนเมืองบุรีรัมย์ซึ่งเคยหนาแน่นอยู่บริเวณภายในคูน้ำคันดินจึงได้ขยายออกไปด้านทิศตะวันตกของเมืองตามแนวถนนจิระ

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

⁴ อาจารย์ ดร. สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์ช่วงที่ 2 ระหว่าง ปี พ.ศ. 2468 - 2511 เป็นระยะที่มีการขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์อย่างรวดเร็วจนเกิดเป็นศูนย์กลางแห่งใหม่ของเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลการมาถึงของรถไฟ การขยายตัวครั้งนี้เป็นการขยายตัวออกนอกบริเวณเมืองเก่า (บริเวณภายในคูน้ำคันดิน) ไปตามถนนสุนทรเทพ และถนนนิवास ไปสู่สถานีรถไฟ เพื่อรองรับการมาถึงของรถไฟ เกิดย่านการค้าแห่งใหม่ของชาวจีนบริเวณถนนนิवास ถนนหลังสถานีรถไฟ และถนนหน้าสถานีรถไฟ ซึ่งการมาถึงของทางรถไฟเมื่อ ปี พ.ศ.2468 ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากมายวิถีชีวิตของคนบุรีรัมย์เริ่มเปลี่ยนไปจากเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นเพื่อการค้ามากขึ้น มีสินค้าและบริการต่างๆ เข้ามา มีอาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้นบริเวณย่านการค้าทั้งด้านหน้าและหลังสถานีรถไฟ ตามแนวถนนหน้าสถานีรถไฟและถนนหลังสถานีรถไฟ

การขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์ ช่วงที่ 3 เกิดจากนโยบายการพัฒนาเมืองของผู้ว่าท้องถิ่น ทั้งการขยายเส้นทางคมนาคม และการส่งเสริมด้านการศึกษา ระหว่าง ปี พ.ศ.2511 – 2520 ช่วงนี้เป็นระยะที่มีการขยายตัวกลับมาบริเวณรอบๆ เมืองเก่า และขยายตัวเมืองออกไปทุกทิศทุกทาง โดยทิศเหนือบริเวณถนนธานี ถนนศรีเพชร และถนนสมรรถการ ด้านทิศตะวันตกไปตามถนนปลัดเมือง และถนนจระ และ ต่อจากนั้นมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว หลังจากปี พ.ศ. 2520 - 2550 โดยขยายตัวไปทางทิศตะวันตกบริเวณถนนจระ ทั้ง 2 ฝั่ง เนื่องจากอิทธิพลของการย้ายสถานที่ราชการ สร้างสถานศึกษา ห้างสรรพสินค้า และธุรกิจบ้านจัดสรร จนกระทั่งเมืองได้ขยายตัวออกนอกเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ไปสู่เขตเทศบาลตำบลอีสาน ตามแนวถนนบุรีรัมย์ - นางรอง ซึ่งเป็นผลให้สังคมของชุมชนเมืองบุรีรัมย์มีการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัว, เทศบาลเมืองบุรีรัมย์, บริเวณภายในคูน้ำคันดิน

ABSTRACT

This research aimed at studying the history of community extension in Buriram municipality during BE 2468-2550 and the factors that impact the community extension. The times of the investigation was divided into 3 periods. That is, the first period : the establish of Buriram during BE 2319-2468, before railway arrival. The second period is railway arrival during BE 2468-2511 when the train was one of mass transportation and the third one is the community extended around the city during BE 2511-2550. The coverage of six kilometer square in Buriram municipality was investigated in the study. The present study used the historical approach in the investigation. That is, primary sources were from archives and secondary sources were from related literature and from oral history. The oral history was collected from 31 interviewees. The research is an analytical descriptive.

The first period of community extension was initiated in the reign of King Rama 5, BE 2441, after municipality was systematized. The community expansion was around city pillar, along Jira and Suntornthep road, which were the first main road for transportation of the city. In this period, the community was slowly extended, around governor house, temple, public offices where the ancient city lied in (within the city moat). At the same time, the Chinese had arrived to settle in this area. This led first China town in Buriram, along the Jira road. The community extended due to China downtown, also

along Sutornthep road but was within city moat. In BE 2446, there was new Khmer immigration settling down in where was out of city moat, the western of the existent city. This became new community called “Bu Lam Duan” and brought the city density of population spread out westward along Jira road. The second period of community extension was about BE 2468-2511. In this period, the community rapidly extended. This expansion spread out original area of the (within city moat area), along Suntornthep and Nivas Road, heading to train station. This led to new center of the city, which was impacted by railway arrival. Also, this impact brought new China town on Nivas Road and the road along in the front and the back of train station. Such circumstance happened because railway was to arrive. The incoming of the train in BE 2468 brought diversity of economic activities and changed the ways of people life. From subsistence to commercial economy, new occupation, goods, and service arose from railway arrival and it brought new commercial area in the front and the back of the train along the roads.

The third period of community extension arose from civil development policy proposed by local governor in BE 2511-2520. The policy included transportation routes expansion and education support. In this period, the community extension occurred around the old city all directions. In the northern part of the city, the community expanded along Thanee, Sirpetch, and Samathakan Road. In the western part of the city, it extended along Paladmuang and Jira Road. After that, the expansion went fast. In BE 2520-2550, the community expansion stretched westward, along both sides of Jira Road. This extension

KeyWords : The factors that impact the community extension , Municipal city Buriram , Within city moat area.

บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ ระหว่าง พ.ศ. 2468-2550 ซึ่งนำเสนอในช่วงการขยายเส้นทางของทางรถไฟ มาถึงเมืองบุรีรัมย์ ระหว่างปี พ.ศ. 2468-2510 ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ ระหว่างปี พ.ศ. 2468-2550 ซึ่งทำให้เห็นเรื่องราวและการเปลี่ยนแปลงของเมืองบุรีรัมย์ เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของเมืองบุรีรัมย์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยศึกษาครอบคลุมพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ รวมพื้นที่ 6 ตารางกิโลเมตร การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น จากจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารชั้นรอง เอกสารงานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการบอกเล่าโดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้รู้ จำนวน 31 คน เป็นประวัติศาสตร์บอกเล่าและนำเสนอผลการวิจัยตามแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลจากการวิจัยพบว่าการขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์ มีสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เมืองบุรีรัมย์เกิดการขยายตัวแตกต่างกันไปตามช่วงของระยะเวลา ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของเมืองบุรีรัมย์ และรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งสามารถแบ่งช่วงการขยายเมืองออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเริ่มจากการขยายตัวเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการจัดการปกครองเป็นระบอบเทศาภิบาล ปี พ.ศ. 2435-2467 ช่วงที่สองการขยายตัวเมืองเนื่องจากการมาถึงของทางรถไฟ ปี พ.ศ. 2468-2510 และช่วงที่สามขยายตัวเมืองตามนโยบายของผู้นำท้องถิ่น ปี พ.ศ. 2511-2550

เมืองบุรีรัมย์มีชื่อเดิมแรกก่อตั้งว่าเมือง “แปะ” มีพระยานครภักดีเป็นผู้ปกครองเมือง ซึ่งได้รวบรวมผู้คนซึ่งเป็นชาวเขมรป่าดง เข้ามาอาศัยและทำมาหากินภายในเขตคูน้ำคันดินมีศูนย์กลางของเมืองอยู่บริเวณรอบศาลหลักเมือง เมื่อแรกตั้งเมืองนั้นเมืองบุรีรัมย์อยู่ภายใต้การกำกับของเมืองนครราชสีมา มีรูปแบบการจัดการปกครองตนเองในระบบกินเมือง สืบเชื้อสายต่อๆ กันมา เจ้าเมืองคนสุดท้ายก่อนเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเป็นเทศาภิบาลคือ พระนครภักดี (ทองดี) บุตรพระปลัด (สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์. 2552 : 29)

การขยายเมืองบุรีรัมย์สู่ชุมชนสถานีรถไฟ

สาเหตุที่ทำให้ทางรถไฟมีความสำคัญต่อการขยายตัวของชุมชนเมืองบุรีรัมย์นั้นมีสาเหตุหลายประการ เนื่องจากเมืองบุรีรัมย์มีพื้นที่ทุรกันดารและเป็นเมืองเล็กๆ ที่ไม่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ เพราะไม่ใช่เส้นทางการคมนาคมหลักที่ติดต่อกับเมืองสำคัญและมณฑลต่างๆ ที่อยู่รอบๆ เส้นทางการคมนาคมสายสำคัญในอดีตไปยังพื้นที่ต่างๆ ไม่ผ่านเมืองบุรีรัมย์ อีกทั้งพื้นที่ภาคอีสานการคมนาคมเป็นไปด้วยความยากลำบากจึงเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้เมืองบุรีรัมย์เป็นชุมชนเล็กๆ ซึ่งกระจุกตัวอยู่แต่ในเขตคูน้ำคันดิน (เมืองเก่า) เท่านั้น จนกระทั่งเมื่อมีทางรถไฟขยายเข้ามาถึง เมืองบุรีรัมย์ ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2498 เมืองบุรีรัมย์จึงเกิดการขยายตัว โดยการขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์ในช่วงนี้เป็นการขยายตัวแบบหลายศูนย์กลาง ตามทฤษฎีของแมคเคนซี Mc Kenzie (วิโรจน์ อยู่วนิชานนท์. 2531 : 19) มีศูนย์กลางแห่งใหม่คือสถานีรถไฟ

ชุมชนหลังสถานีรถไฟย่านสามสิบห้อง

ก่อนที่ทางรถไฟจะมาถึงบุรีรัมย์ ได้มีหลวงนิวาส วัฒนกิจ ปลัดจังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับคหบดีเมืองบุรีรัมย์ คือ หลวงประสาธ สุขวัฒน์ และขุนเพิ่ม พิริยะกุล สร้างห้องแถวให้เช่าบริเวณด้านหลังสถานีรถไฟ จำนวน 30 ห้อง และหลวงนิวาสวัฒนกิจได้นำราษฎรช่วยกันสร้างถนน เป็นทางดินเชื่อมต่อกับถนนสุนทรเทพมายังสถานีรถไฟ ปัจจุบันคือ ถนนนิวาส (นายปรีมล บุรณวงศ์. 2555 : สัมภาษณ์) ในครั้งนี้ทำให้ชาวจีนที่ทราบข่าวการสร้างทางรถไฟมาเมืองบุรีรัมย์ ซึ่งแต่เดิม

ประกอบอาชีพค้าขายบริเวณรอบๆ หลักเมือง ได้ย้ายร้านค้าและที่อยู่อาศัยออกมานอกเขตคูน้ำคันดินเพื่อรอการมาถึงของทางรถไฟ การสร้างถนนนิवासทำให้เมืองได้ขยายตัวออกมานอกเขตคูน้ำคันดินทางทิศเหนือ ส่งผลให้มีพ่อค้า แม่ค้า และราษฎรย้าย บ้านพักที่อยู่อาศัยและร้านค้ามาบริเวณหลังสถานีรถไฟมากขึ้น จนเกิดเป็นชุมชนใหม่ เรียกว่า ย่านสามสิบห้อง ร้านค้าในสมัยนั้นได้แก่ ร้านแต้ม้วยฮวด ของนายกิมเฉียวขายของเบ็ดเตล็ด ร้านนางทองคำ ขายของชำ สินค้าเบ็ดเตล็ด หม้อ และถ่าน ร้านขายปุ๋ยและเมล็ดพันธ์พืช ของครอบครัวบูรณภวังค์ ร้านตัดเย็บเสื้อผ้านายหมั่น ร้านขายเสื้อผ้าเอี่ยมคง ร้านคงเฮงขายขนมปังขนมปิบ ร้านเซียมลิมขายขนม และยังมีร้านสัมพันธ์ขายหนังสือ ร้านม้วยก็ขายขนมเบ็ดเตล็ด ร้านของนายกิมซัง แซ่เต็ง ขายเสื้อผ้า ขายของเบ็ดเตล็ด ร้านร้อยปักเย็บเสื้อผ้า ร้านเจ็กเทียมขายของเบ็ดเตล็ดเป็นร้านใหญ่ขนาด 2 ห้อง สินค้าเบ็ดเตล็ดมีหลายประเภทเช่น สบู่ ด้าย เข็ม รองเท้า น้ำมันก๊าด ปลาทุย เสื้อผ้าสำเร็จรูปผ้าจีน ผ้าแพร สีย้อมผ้า ยารักษาโรค และอาหารแห้ง หมากพลู (นางทองม้วน ยงรัตนกิจ. 2555 : สัมภาษณ์) ร้านค้าเหล่านี้เป็นแหล่งกระจายสินค้าที่มากับรถไฟซึ่งเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมอย่างมากจากชาวเมืองบุรีรัมย์ ปัจจุบันห้องแถวย่าน 30 ห้อง ยังคงเหลืออยู่ 2 ห้อง เป็นของหลวงนิवासวัฒนกิจ และอีก 2 ห้องเป็นของขุนเพิ่ม พิริยะกุล ซึ่งตั้งอยู่บริเวณหลังสถานีรถไฟด้านทิศตะวันออกเยื้องกับวงเวียนหอนาฬิกา ส่วนห้องอื่นๆ นั้นได้เปลี่ยนมาเป็น อาคารพาณิชย์ และตึกแถวสำหรับอยู่อาศัยในปัจจุบัน

ตลาดโพธิ์ตลาดเก่าชาวบุรีรัมย์

เมื่อทางรถไฟมาถึงบุรีรัมย์ทำให้การค้าบริเวณหลังสถานีรถไฟเพิ่มมากยิ่งขึ้น บริเวณพื้นที่ว่างเปล่าซึ่งเป็นลานโล่งด้านหลังสถานีรถไฟมีต้นโพธิ์ใหญ่หนึ่งต้น บริเวณลานรอบต้นโพธิ์นี้เอง มีชาวบ้านในท้องถิ่นนำสินค้า มาวางขาย โดยชาวบ้านได้ใช้เกวียนเป็นพาหนะบรรทุกสิ่งของมาขายและจอดเกวียนไว้ใต้ต้นโพธิ์ เอาฟาง เอาน้ำให้วัวกินแล้วก็เดินซื้อของ แลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน ทำให้ลานรอบต้นโพธิ์เต็มไปด้วยสินค้าและเกวียนของชาวบ้าน การแลกเปลี่ยน ค้าขายสินค้าในช่วงนั้น ส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าคนกลางชาวจีนรายย่อย นำสินค้าเบ็ดเตล็ดมาขายหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าเกษตร และของป่ากับชาวบ้าน สินค้าในสมัยนั้น เช่น ข้าว ปอ นุ่น หวาย ครั่ง หนังกว หนังกววย เบ็ด ไก่ เป็นต้น จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2503 ได้มีการสร้างตลาดขึ้นเป็นอาคารถาวรเพื่อให้ชาวบ้านและพ่อค้าแม่ค้าได้ทำการค้าขายอย่างเป็นระบบ และมีระเบียบมากขึ้น โดยนายยุค เจียรพันธ์ (นายตง แซ่เอ็ง พ่อค้าชาวจีน) ได้เช่าที่จากทางรถไฟโดยทำสัญญาไว้ 30 ปี (นางทิลินันท์ รัตนบรรณกิจ. 2555 : สัมภาษณ์) และตั้งชื่อตลาดแห่งนี้ว่าตลาดโพธิ์ ตลาดโพธิ์มีลักษณะโครงสร้างเป็นหลังคาทรงสูง เสาไม้ต้นสูงกว่า 30 เมตร เครื่องบนเป็นไม้ทั้งหมด หลังคามุงกระเบื้อง มีห้องแถวเป็นฝาไม้ประกอบทั้ง 2 ด้าน ด้านละ 4 ห้อง โครงสร้างแข็งแรง ทนสมัย ถูกสุขอนามัยเป็นตลาดที่มีการค้ามากที่สุดในช่วงนั้น เป็นแหล่งรวมสินค้าจากท้องถิ่น ส่งไปขายกรุงเทพและเป็นแหล่งส่งสินค้าจากกรุงเทพมายังเมืองบุรีรัมย์ เช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องดื่ม สินค้าเบ็ดเตล็ดเป็นจำนวนมาก ทำให้มีพ่อค้าแม่ค้ามารับ มาซื้อสินค้าตลอดเวลา ผลจากการสร้างตลาดโพธิ์ขึ้นมานี้เองทำให้ตลาดเดิมที่มีอยู่ในเขตเมืองเก่าชบเซาหลง พ่อค้าแม่ค้าที่อยู่บริเวณถนนจระ รอบศาลหลักเมือง จึงได้ย้ายบ้านเรือนและร้านค้าของตนออกมาบริเวณหลังสถานีรถไฟมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามถนนนิवासและถนนสุนทรเทพ

ในปี พ.ศ. 2508 ได้มีการพัฒนาพื้นที่หลังสถานีรถไฟ เพื่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ ทนหลังชนกันกับอาคารเดิมซึ่งอาคารหลังนี้เป็นอาคารแฝดมีวัตถุประสงค์การสร้างเพื่อให้เป็นร้านค้า เท่านั้น จึงทำให้บริเวณนี้มีร้านค้าเกิดขึ้นหลายร้าน เช่น ร้านอาหารชุมแพ อาหารตามสั่ง 4 ห้อง ร้านเฮงๆ ขายของชำ 2 ห้อง ร้านแสงดี ขายเสื้อผ้าสำเร็จรูป 3 ห้อง ร้านอาหารตามสั่ง ข้าวมันไก่ชุมชุมไทย 3 ห้อง ซึ่งปัจจุบันนี้ก็ยังดำเนินการอยู่

ปี พ.ศ. 2510 นายยุค เจียรพันธ์ ได้ทำการถมสระน้ำฝั่งตะวันตก หลังสถานีรถไฟ และสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ 3 ชั้น 2 แถว แถวละ 13 ห้อง เป็นอาคารแฝด ทนหลังชนกันโดยมีวัตถุประสงค์การสร้างเพื่อเป็นอาคารพาณิชย์และโรงแรม

โดยเจ้าของโรงแรม คือ นายสุจินต์ ยงรัตนกิจ (แช่เอ๊ย) เป็นโรงแรมขนาด 20 ห้องชื่อโรงแรมชัยเจริญโฮเต็ล เปิดบริการแก่ผู้คนที่เดินทางมากับรถไฟเพื่อเตรียมเดินทางต่อไปยังที่อื่นๆ หรือมาติดต่องานราชการก็มักแวะเวียนมาพักที่โรงแรมอยู่เสมอ เพราะมีความสะดวกสบาย อบอุ่น โรงแรมก็มีร้านอาหาร ร้านหนังสือ และร้านขายของเบ็ดเตล็ด ค่าห้องพักช่วงนั้นราคา 30 บาท ต่อคืน ซึ่งก็มีผู้คนเข้าพักเต็มเกือบทุกคืน นอกจากโรงแรมชัยเจริญโฮเต็ลแล้ว บริเวณถนนนิवासหลังสถานีรถไฟ ยังมีโรงแรมตั้งขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น โรงแรมนิवास โรงแรมสมชัย โรงแรมโพธิ์พัฒนา โรงแรมแกรนด์ ซึ่งโรงแรมทั้งหมดตั้งอยู่บริเวณชุมชนหลังสถานีรถไฟ ตามแนวถนนนิवास ทำให้ในช่วงเวลานี้พื้นที่หลังสถานีรถไฟคึกคักไปด้วยผู้คน ร้านค้า และกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ที่มากับผู้คนทั้งจากภายนอกและภายในเมืองบุรีรัมย์

ย่านการค้าของป่า หน้าสถานีรถไฟ

หลังจากที่ทางรถไฟมาถึงเมืองบุรีรัมย์ ปี พ.ศ. 2468 บริเวณด้านหน้าของสถานีรถไฟได้กลายเป็นย่านการค้าของป่า หนังสือพิมพ์ และสินค้าพื้นเมือง โรงสีและโรงเลื่อย ซึ่งแต่เดิมบริเวณพื้นที่มีลักษณะเป็นทุ่งนา ป่าโปร่ง มีต้นเต็ง ต้นรัง ขึ้นอยู่มาก ไม่ค่อยมีผู้คนอยู่อาศัยเนื่องจากคนส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณภายในและรอบๆคูน้ำคันดิน หลังจากมีทางรถไฟมาถึง ได้มีชาวจีนกลุ่มหนึ่ง โดยการนำของนายเซีย แซ่ตั้ง ได้ย้ายออกมาจากบริเวณคุ่มหลักเมืองในเขตคูน้ำคันดินมาสร้างห้องแถวเพื่อทำการค้า โดยสร้างเป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว จำนวน 10 ห้อง การค้าและสินค้าส่วนใหญ่เป็นการรับซื้อของป่าและสินค้าพื้นเมืองจากชาวบ้านส่งไปขายที่นครราชสีมาและกรุงเทพฯ โดยใช้รถไฟเป็นพาหนะในการขนส่ง ร้านค้าบริเวณนี้ได้แก่ ร้านตั้งกิมเซ็ง ของนายเซียและนายฮุย แซ่ตั้ง นายหม้อขายของป่า นายตั้งกวรับซื้อไหม นายชีวเย็บที่นอน พูกและซื้อไหม และโรงสีลูกขึ้นของนางทองใบ (นางสุภาพร พรานเนื้อ, 2555: สัมภาษณ์) การค้าบริเวณหน้าสถานีรถไฟนั้นชาวบ้านจะขนสินค้ามากับเกวียนและจอดเกวียนไว้บริเวณลานหน้าสถานีรถไฟ แล้วนำสินค้าซึ่งเป็นประเภทของป่า เช่น ครั่ง นุ่น ปอ หวาย หนังสือพิมพ์ ไม้แป้น ไม้ขี้ยา ให้กับร้านค้า ทำให้บริเวณด้านหน้าของสถานีรถไฟมีการสร้างยั้งฉาง โกดังที่เก็บสินค้า ตลอดแนวหน้าสถานีรถไฟ ครั้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 เกิดไฟไหม้ห้องแถวทั้งหมดจึงทำให้ผู้ประกอบการค้าบริเวณหน้าสถานี กระจัดกระจาย ร้านค้าออกจากบริเวณเดิม ส่วนหนึ่งได้ย้ายร้านรับซื้อของป่า ออกไปบริเวณถนนสายบุรีรัมย์ – พุทไธสง และสร้างอาคารพาณิชย์แต่ยังมีบางร้านที่ยังคงทำการค้าอยู่สถานที่เดิม เช่น ร้านตั้งกิมเซ็ง เป็นต้น

โรงสี โรงเลื่อย อาชีพใหม่บริเวณหน้าสถานีรถไฟ

บริเวณหน้าสถานีรถไฟ หลังจากปี พ.ศ. 2468 ถัดจากห้องแถวของตระกูลตั้ง ไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 100 เมตร เป็นที่ตั้งโรงสีไฟขนาดใหญ่ของเมืองบุรีรัมย์ คือโรงสีไทยพูนผลของนายบัญชา วัฒนวงศ์วิสุทธิ และโรงสีศรีสุรินทร์ของ เสี่ยงแดง และนางอำไพ ศรีสุรินทร์ ซึ่งเป็นโรงสี ที่รับซื้อข้าวจากราษฎรเมืองบุรีรัมย์ส่งขายไปยังกรุงเทพโดยทางรถไฟ การที่มีโรงสีไฟขนาดใหญ่เกิดขึ้นบริเวณหน้าสถานีเพื่อรับซื้อข้าวจากชาวเมืองบุรีรัมย์นั้นทำให้วิถีการทำนาของคนบุรีรัมย์เปลี่ยนไปจากการทำนาเพียงเพื่อเป็นอาหารเลี้ยงสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนมาเป็นการทำนาเพื่อการค้ามากขึ้น ดังคำกล่าวของหลวงศักดิ์ธรรมากร ผู้แทนราษฎรจังหวัดบุรีรัมย์ได้แสดงปาฐกถาเรื่องสภาพบุรีรัมย์ ทางวิทยุกระจายเสียงเกี่ยวกับอาชีพของราษฎรเมืองบุรีรัมย์ ในวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2477 ว่า “พลเมืองมีอาชีพในการทำนาเป็นส่วนใหญ่ การอาชีพอย่างอื่น ๆ มีน้อย ราษฎรได้พยายามทำการก่อสร้างที่ว่างเปล่าให้เป็นเรือสวนไร่นาอยู่เสมอทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 การขยายตัวของราษฎร จะทำการก่อสร้างได้น้อยลงเนื่องด้วยฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ไม่มีน้ำพอแก่การทำนา เพราะในจังหวัดนี้ การทำนาต้องอาศัยน้ำฝนเป็นพื้น...ถึงแม้ราคาข้าวจะตกต่ำราษฎรก็ได้พยายามทำนากันอย่างไม่ลดละ เพราะเป็นอาชีพสำคัญของเขา” (เทศบาลเมืองบุรีรัมย์, 2551 : 233) ต่อมา โรงสีทั้ง 2 แห่งได้ปิดตัวลงในช่วงปี พ.ศ.2534 เนื่องจากราคาข้าวตกต่ำและประสบปัญหาด้านการส่งออกปัจจุบันบริเวณที่ตั้งโรงสีได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยโดยสร้างเป็นบ้าน

จัดสรรในโครงการหมู่บ้านนีโอ นคร

ส่วนบริเวณด้านหน้าสถานีรถไฟด้านทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งของโรงเลื่อย 3 โรง คือโรงเลื่อย ยิงศิริ เป็นของนายลี แซ่เจ็ง ติดกันคือ โรงเลื่อยศรีเมืองทองของนายเสงี่ยม วงศ์ทองศรี และโรงเลื่อยสว่างพานิชย์ของนายสุเทพ ชัชวาลวงศ์ (นายสุรินทร์ ชัชวาลวงศ์. 2555: สัมภาษณ์) โรงเลื่อยทั้ง 3 แห่งนำไม้มาจากบริเวณรอบเมืองบุรีรัมย์และอำเภอใกล้เคียง ไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ยาง (ยางนา) ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้มะค่า และไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจอื่นๆ ไม้ที่นำมาใช้วิธีการซื้อเป็นต้น จองไว้ แล้วให้คนไปตัดให้รถไปลากมาเป็นท่อนๆ เรียกว่าไม้ซุง โดยโรงเลื่อยจะมีลานพักไม้ซุงอยู่ด้านหลังแล้วทำการแปรรูปไม้ส่งขายทั้งไม้ท่อน และไม้แปรรูปจนกระทั่ง เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2520 ไม้เริ่มลดน้อยลง หายากและราคาแพง จึงทำให้โรงเลื่อยทั้ง 3 ได้ทยอยปิดกิจการลง โรงเลื่อยที่ปิดเป็นโรงสุดท้ายสุดท้ายคือโรงเลื่อยสว่างพานิชย์ปิดกิจการเมื่อ ปี พ.ศ. 2530 ปัจจุบันบริเวณโรงเลื่อยได้เปลี่ยนสภาพเป็นอาคารพาณิชย์ให้เช่า

การเกิดห้องแถวค้าของป่า โรงสี และโรงเลื่อยหน้าสถานีรถไฟนั้น ทำให้มีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณหน้าสถานีรถไฟมากขึ้น และเกิดอาชีพใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการบริการ เช่น อาชีพกรรมกรแบกหาม (จับกัง) ช่างตัดผม ช่างซ่อมเครื่องจักร ช่างเลื่อยไม้ (นายบุญพา พลสารรัมย์. 2555: สัมภาษณ์) อาชีพของผู้ใช้แรงงานบริเวณด้านหน้าสถานีรถไฟจนกลายเป็นชุมชนใหม่ เรียกว่าคุ่มฝักรณ ปัจจุบันบริเวณห้องแถวหน้าสถานีรถไฟและลานจอดเกวียน บริเวณโรงสี และโรงเลื่อยได้เปลี่ยนสภาพเป็นอาคารพาณิชย์ และหอพัก รู้จักกันในชื่อชุมชนหน้าสถานีรถไฟ

แผนที่แสดงการขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์ออกมาบริเวณทางรถไฟ

เห็นได้ว่าเมืองบุรีรัมย์ในช่วงพ.ศ. 2468–2510 นั้น ปัจจัยที่มีผลต่อการขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์นั้นมีปัจจัยภายนอกเข้ามากระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของเมือง คือ การขยายเส้นทางมาถึงของทางรถไฟ ซึ่งมีอิทธิพลในการกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต และเศรษฐกิจของชาวเมืองบุรีรัมย์ เช่น ด้านการประกอบอาชีพจากเดิม เคยทำการเกษตรกรรมพอเลี้ยงชีพเป็นพื้นฐานก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการค้ามากขึ้น มีอาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้น อีกทั้งสินค้าและการบริการที่หลากหลายขึ้น ส่งผลให้ชาวเมืองบุรีรัมย์ซึ่งเดิมเคยอาศัยอยู่ในบริเวณคูน้ำคันดิน บริเวณเมืองเก่า ได้ขยายบ้านเรือนออกไปยังบริเวณสถานีรถไฟ ดังนั้นนับได้ว่า การรถไฟได้เป็นตัวกระตุ้นทำให้เมืองบุรีรัมย์ขยายตัวและเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาดังกล่าว

สรุป การมาถึงของทางรถไฟ ใน ปี พ.ศ. 2468 นั้น ทำให้เมืองบุรีรัมย์เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและขยายตัวของชุมชน จากชุมชนเดิมบริเวณเมืองเก่า ภายในเขตคูน้ำคันดิน มายังบริเวณสถานีรถไฟอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงแรกนั้นได้เกิดชุมชนใหม่หลังสถานีรถไฟเรียกว่าย่านสามสิบห้อง ซึ่งเป็นชุมชนการค้าของชาวจีน อีกทั้งยังมีการตัดถนนนิवास เชื่อมกับถนนสุนทรเทพ เป็นเส้นทางหลักเชื่อมต่อเมืองเก่าภายในคูเมืองและชุมชนสถานีรถไฟทำให้เกิดย่านการค้าและที่อยู่อาศัยตามแนวถนนทั้งสองสาย ต่อมาได้มีแหล่งการค้าหลังสถานีรถไฟแห่งใหม่เรียกว่าตลาดโพธิ์ซึ่งเป็นตลาดการค้าที่คึกคักทำหน้าที่ เป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าที่มากับทางรถไฟ และสินค้าพื้นเมืองของราษฎรเมืองบุรีรัมย์ ส่วนบริเวณถนนหน้าสถานีรถไฟ มีแหล่งการค้าประเภทของป่า โรงสี โรงเลื่อย ทำให้เมืองบุรีรัมย์ช่วงที่ทางรถไฟขยายเข้ามาถึงนั้นมีความเจริญและเกิดขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วไปตามถนนนิवासด้านหลังสถานีรถไฟ และถนนหน้าสถานีรถไฟจนเกิดเป็นชุมชนใหม่บริเวณรอบๆ สถานีรถไฟ การขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์ในช่วงนี้จัดเป็นการขยายตัวแบบหลายศูนย์กลาง ตามทฤษฎีของ แมคเคนซี Mc Kenzie (วิโรจน์ อยู่วนิชชานนท์. 2531 : 16) โดยมีศูนย์กลางแห่งใหม่คือชุมชนบริเวณโดยรอบสถานีรถไฟ ซึ่งเป็นผลมาจากการมาถึงของทางรถไฟนั่นเอง

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาค้นคว้า และงานวิจัยครั้งต่อไปคือ

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับบุคคลสำคัญและสายตระกูลของเจ้าเมืองบุรีรัมย์ในอดีต
2. ควรมีการวิจัยสืบสานตำนานเมืองบุรีรัมย์ ผ่านวิถีชีวิตของชาวบ้านบุรีรัมย์
3. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองบุรีรัมย์

เอกสารอ้างอิง

วิโรจน์ อยู่วนิชชานนท์. (2531).การวิเคราะห์รูปแบบการขยายตัวของเมือง :กรณีศึกษาเทศบาลเมืองนครราชสีมา.

วิทยานิพนธ์ วท.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จังหวัดบุรีรัมย์, สำนักงาน.(2522).ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดบุรีรัมย์: บุรีรัมย์.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ทองมัน ยงรัตนกิจ อายุ 81 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. บัญชา นวนสาย เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 114 -116 ถนนนิवास ต.ในเมือง อ.เมือง จ.บุรีรัมย์.เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2555.

ทิวสินธ์ รัตนบรรณกิจ อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. บัญชา นวนสาย เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 99/16 ถนนหลังสถานีรถไฟ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.บุรีรัมย์. เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2555.

บุญพา พลสารรัมย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บัญชา นวนสาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78/3 ซ.วุฒินันท์ ถนนนคร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2555

ปริมล บุรณภวัก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บัญชา นวนสาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 89/10 - 12 ถนนนิवास ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน 2555.

สุรินทร์ ชั่วหลวงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บัญชา นวนสาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2-10 ถนนสมรรถการ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2555.

สุภาพร พรานเนื้อ อายุ 64 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. บัญชา นวนสาย เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 92/1 หมู่ 2 ต.ชุมเห็ด อ. เมือง จ.บุรีรัมย์. เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2555.

